

Territoriumkartering Broedvogels in 't Turkaa Gemeente Hilvarenbeek

Inventarisatieverslag 2016

P. Busink
in opdracht van SOVON Vogelonderzoek Nederland

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Het gebied	3
Werkwijze	4
Uitwerking	5
Resultaat.....	5
Bespreking van de soorten.....	5
Evaluatie	11
Bijlage 2	23
Eekhoorn.....	23
Bijlage 3	24
Andere waargenomen diersoorten tijdens broedvogelinventarisatie in 't Turkaa.....	24

Territoriumkartering Broedvogels in 't Turkaa, Gemeente Hilvarenbeek
Inventarisatieverslag 2016
In opdracht van SOVON Vogelonderzoek Nederland

Uitgave september 2017
Samenstelling en foto's: P. Busink
Foto omslag: entree bos vanaf de parkeerplaats

Inleiding

Bij mijn weten zijn de gemeentelijke bossen van Hilvarenbeek nooit geïnventariseerd op broedvogels. Toen SOVON met het verzoek kwam om enkele gemeentelijke bosgebieden te inventariseren, was het voor mij als 'vogelaar' en vrijwilliger van SOVON h aast vanzelfsprekend om hieraan gevolg te geven. Te meer omdat ik ook al ca. 15 jaar met een groep vrijwilligers verschillende gebieden voor de gemeente Hilvarenbeek ecologisch beheer en onderhoud. De laatste jaren is door de groep vooral gewerkt in 't Turkaa.

Een algehele broedvogelinventarisatie zal dan ook enig inzicht geven in de vogelgemeenschap op zich en tevens over het beheer in het bosgebied 't Turkaa.

Het gebied

Het bosgebied 't Turkaa is circa 18 hectaren groot en ligt tussen Diessen en Baarschot langs de oostkant van de beek de Reusel in de gemeente Hilvarenbeek. 't Turkaa is hoofdzakelijk loofbos en

verschilt sterk met de overige bossen van gemeente Hilvarenbeek, waarin zich de oudste opstanden van de gemeente bevinden, die o.a. bestaan uit zomereiken van 1872. Naast de zomereiken komen in de Turkaa opstanden voor met Grove den en jongere opstanden in de stakenfase van zomereiken, elzen en beuken. De struiklaag is vooral langs de randen aanwezig en bestaat voornamelijk uit Hazelaar, Lijsterbes, Vlier en Braam. In mindere mate komen Amerikaanse eiken, fijnsparren en douglassen voor. In één oude eikenopstand komt massaal begroeiing van Adelaarsvaren voor.

Zonder de visplas en de schraal-hooilandpercelen is de grootte van het bosareaal ca. 11 ha.

't Turkaa heeft ook de functie van een wandelbos, dagelijks wordt door menig wandelaar genoten van de faciliteiten die een bos te bieden heeft, zoals rust, ruimte, geur en stilte.

Jaarlijks, in september, wordt de rust echter doorbroken door een druk bezochte LandArt, met enkele duizenden bezoekers, die dan de draagkracht van het bos op de proef stellen.

't Turkaa vormt een enclave in een intensief agrarische omgeving. Alleen in het noordwesten heeft het bos, via het zandpad met een houtwal, een smalle ecologische verbindingzone met de bomen langs de Beerseweg, die ca. 1,5 km verderop in oostelijke richting grenst aan het bosgebied Het Stuk. Deze ca. 30 meter brede strook is met de inventarisatie meegenomen.

In 2011 is aan de oostzijde van 't Turkaa en aan bovengenoemde houtwal door de overheid een strook land aangekocht en beplant met inheemse struiksoorten. Deze strook is in het kader van natuurcompensatie t.g.v. de landinrichting De Hilver omstreeks 2010 verworven en wordt door Brabants Landschap beheerd.

Deze strook grond, grenzend aan het bos en aan de houtwal, is niet meegenomen met de inventarisatie.

De Reusel is in de jaren '60 van de vorige eeuw gekanaliseerd. In het bos zijn aan de westkant de oude meanders van deze beek nog duidelijk aanwezig. Aan de oostkant liggen ook nog oude meanders van een vroegere zijbeek van de Reusel.

In de '90-er jaren van de vorige eeuw heeft de toenmalige gemeente Diessen, vlak voor de gemeentelijke herindeling en samenvoeging met de gemeente Hilvarenbeek, voor het bosgebied 't Turkaa een natuurontwikkelingsplan gemaakt (zie foto van het info-bord). Dit plan bestond o.a. uit het aantakken van een deel van oude meanders van een voormalige zijbeek van de Reusel die in het oostelijk deel van het bos ligt. Deze ca. 1.400 meter lange 'bypass' mondt bij de brug over de Reusel van de Turkaaweg weer uit in de gekanaliseerde Reusel.

Een ander onderdeel van het inrichtingsplan was het aanleggen van een ca. 4,5 ha groot schraal hooiland in het noorden van 't Turkaa, gelegen tussen de 'bypass' en de Turkaaweg.

Eerder, in begin 80-er jaren, is er aan een Diessens grondverzetbedrijf in 't Turkaa vergunning verleend tot een diepe ontgroning. Door deze ontgroning is over een groot oppervlakte een grote hoeveelheid zand gewonnen en hierbij de niet-waterdoorlatende leemlaag verwijderd. Het gevolg hiervan is een sterke wateronttrekking van het omliggende gebied, dat tot op heden op de omgeving zijn invloed uitoefent. Later in de 90-er jaren werden zulke diepgaande ontgroningen geheel verboden.

Vrij snel na de beëindiging van de graafwerkzaamheden, is de ontgraving omgevormd tot een visvijver met een oppervlakte van ca. 2,5 ha groot.

Alhoewel in het laatste decennium vrijwel geen productiehout uit het bos is gehaald, had 't Turkaa toch nog de status van een productiebos. De gemeente heeft enkele jaren geleden dan ook gemeend om 't Turkaa de status van een 'natuurbos' te geven, hetgeen betekent dat het beheer van 't Turkaa zich nu richt op omvorming naar meer natuurlijk bos. Bij deze ecologische transitie levert de Natuurwerkgroep van de Vereniging Natuur en Milieu Hilvarenbeek e.o. in afgelopen jaren een belangrijke bijdrage. In het herfst/winter halfjaar verricht deze werkgroep, geheel bestaand uit vrijwilligers, op verschillende locaties binnen gemeentegrenzen ecologisch beheer en onderhoud. Elk uitvoeringsplan vindt in overleg plaats met de gemeente en met Bosgroep Zuid.

Sinds 't Turkaa de functie van een natuurbos heeft gekregen, zijn er al vlug plannen gemaakt om de diversiteit van het bomenbestand uit te breiden. In 2008 is de gemeente daarmee al begonnen door een aantal dikke Amerikaanse eiken te kappen. Na deze kap hebben veel zaailingen van deze eiken jaren de tijd gehad om uit te groeien tot een dicht struikachtige houtopslag. De Natuurwerkgroep is in 2015 begonnen om deze nakomelingen te verwijderen. Op de vrij gekomen plekken worden inheemse boom- en struiksoorten terug geplant.

Al in 2012 is de Natuurwerkgroep begonnen met het verwijderen van het spontaan opgekomen bos aan de noordzijde van de bypass. Bij het presenteren van het natuurplan uit 1994 door de toenmalige gemeente Diessen, was dit deel van 't Turkaa bestemd als schraal hooiland (zie afbeelding info-bord). Een tiental gevonden orchideeën was toen aanleiding om het natuurdoel van het ca. 4,5 ha grote schraal hooiland te herstellen. Sindsdien wordt het terug gebrachte hooiland iedere nazomer gemaaid, waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Nu een vijftal jaar later heeft het vegetatiebestand zich hier robuust kunnen uitbreiden, met o.a. enkele honderden orchideeën, bijzondere zeggesoorten en Grote ratelaar.

Momenteel worden door Bosgroep Zuid en Waterschap De Dommel plannen gemaakt om het bos grootschalig om te vormen. Hierbij wordt o.a. gedacht aan het dichten van de oude slootstructuur en het kappen van naaldbomen zodat het grondwaterpeil meer zal gaan stijgen. Ook zijn er plannen om oude meanders van de Reusel die in het westelijk deel van het bos liggen aan te sluiten, waardoor een in ere herstelde laaglandbeek door het loofbos zal gaan stromen. In Europa is dat een zeldzaam geografisch fenomeen.

Werkwijze

De opdracht was om het bosgebied 't Turkaa te inventariseren volgens de BMP B-methode. BMP-B staat voor 'broedvogelmonitoringsproject bijzondere soorten'. In deze methode worden 39 vogelsoorten genoemd die *niet* geïnventariseerd hoeven te worden, omdat deze soorten talrijk en in heel Nederland voorkomende broedvogels zijn..

Zoals bij het hoofdstuk 'Het Gebied' is aangehaald, worden door de Natuurwerkgroep ook in 't Turkaa ecologische beheerwerkzaamheden uitgevoerd. Om inzicht te krijgen in het totale vogelbestand in dit bos, is besloten om de inventarisatie volgens BMP-A methode uit te voeren, dus alle territoria van voorkomende broedvogelsoorten in dit bosgebied te inventariseren.

De inventarisatie is uitgevoerd volgens de handleiding "territoriumkartering volgens de SOVON-criteria". De territoria werden op basis van uitsluitende waarnemingen, zoals territorium- en nestindicerende activiteiten, die binnen de datagrenzen plaatsvonden, vastgelegd.

De gedragingen van de vogels werden zo veel mogelijk vanaf de zandpaden in het gebied geobserveerd om verstoring van gedrag bij de vogels te voorkomen. De waarnemingen werden op veldkaarten handmatig ingetekend. Wanneer het zicht op de vogels niet mogelijk of onvoldoende was, werd het gebied buiten de paden betreden.

In totaal zijn 11 inventarisatieronden gemaakt, zeven keer overdag die vrijwel alle in de vroege ochtenduren plaats vonden en vier keer in de avond, te weten twee maal in januari voor roepende uilen en twee maal in juni en juli om eventueel roepende jongen van uilen te lokaliseren.

Uitwerking

Bij de uitwerking werden, indien van toepassing, de genoteerde gegevens op de veldkaarten geclusterd om de territoria te bepalen.

In de bijlagen achterin dit verslag zijn de vastgestelde territoria per soort op kaart weergegeven. De betreffende vogelsoorten staan in de taxonomische volgorde.

Voor het interpreteren van de vogelpopulatie is het van belang te weten dat in het bos geen nestkasten aanwezig zijn.

Resultaat

In 't Turkaa zijn in de broedtijd 44 territoriale broedvogelsoorten waargenomen

Onder de geïnventariseerde vogelsoorten komen vier soorten voor, die op de Rode lijst (opgesteld in 2004) staan, namelijk Groene specht, Koekoek, Matkop en Ransuil.

Het totaal aantal vogelparen per hectare tijdens het broedseizoen bedraagt alleen in het bosareaal (dus zonder het zandpad naar de Beerseweg, visvijver en hooiland) ca. 29 vogelpaar per ha.

Bespreking van de soorten

Eenden

Wilde eend

De nesten van wilde eenden zijn goed verborgen. Dat ze gebroed hebben, is vaak dan te merken wanneer de jongen zwemmend achter de moeder gezien worden. Het aantal jongen worden in de tijd dan allengs minder. Ik heb niet waar kunnen nemen dat hier jonge eenden vliegvlug zijn geworden.

Soepeend

Een vijftal witte soepeenden zijn enkele jaren achtereen het hele jaar door te zien in of nabij de visvijver. Ze komen wel tot broeden, maar wat ik heb kunnen waarnemen is dat ze al in het ei-stadium worden gepredeerd. Door hun witte verenkleed vallen ze tijdens het broeden erg op, de camouflage op het nest ontbreekt.

Roofvogels

Het is gebruikelijk om in een openbaar verslag de stippen bij roofvogelterritoria niet op de juiste plek in te tekenen. Ook hier is daar gehoor aan gegeven. De broedsels van Sperwer en Buizerd waren voor beide soorten succesvol.

Hoenders

Fazant

Een fazantenhaan werd enkele malen roepend in de zuidhoek gehoord en gezien, waar het bos grenst aan een overhoek begroeid met ruigten. Eén keer werd een wegvluchtend vrouwtje waargenomen.

Rallen

Meerkoet

De Meerkoet is een in Nederland veel voorkomende watervogel die op bijna elk zoet water aanwezig is. Het nest wordt vaak gebouwd in de beschutting van de oever, in 't Turkaa is dit in rietkragen langs de oever van de visvijver. Meestal blijven één of twee vliegvlugge jongen van het broedsel over.

Waterhoen

Het Waterhoen is nog een algemene broedvogel in Nederland, alhoewel de aantallen echter al tientallen jaren geleidelijk afnemen. De soort is een schuwe watervogel die zich meestal dicht bij de beschutting van de oevervegetatie bevindt.

Dit jaar bouwden ze hun nest in de visvijver onder visvlonders

Duiven

Holenduif

In het bos staat een aantal afgestorven eiken. Holenduiven hebben gebruik gemaakt van oude spechtenholen, die in deze dode bomen zijn uitgehakt. Tijdens de broedtijd vertonen holenduiven heimelijk gedrag en is niet vaak hun roep te horen. Mogelijk is deze soort wat onderteld.

Houtduif

Houtduiven zijn wat prominenter in hun broedgebied aanwezig, vooral wanneer een rivaal hun broedgebied betreedt, dan worden hoorbare rake klappen met de vleugels uitgedeeld. Voor duiven zijn cultuurgronden in de nabijheid als voedselgebied van belang, vandaar dat duiven graag aan de rand van het bos broeden.

Koekoek

Een mannetje liet zich horen en zien in het open gedeelte van de hooilandjes in het zuiden van het bos. De Koekoek komt vooral voor op plaatsen waar veel kleine zangvogels zijn, die als gastouder kunnen dienen. Daarnaast is de aanwezigheid van harige rupsen en andere grote insecten van belang.

Uilen

Twee keer is in januari in de avonden met geluidsondersteuning van Bos- en Ransuil het bos bezocht. Dit leverde voor de Bosuil twee territoria op. De Ransuil gaf geen respons. Wel werden later in juli op een locatie 2 roepende jongen van de Ransuil gehoord.

Ijsvogel

In 2003 kwam door het beëindigen van de Pilot Reconstructie De Hilver geld vrij, waarmee subsidie voor natuurobjecten beschikbaar kwam. Door mij werd een aantal voorstellen ingediend. Voor 't Turkaa gold dat een uit betonnen elementen bestaand vleermuiswinterverblijf en met de zelfde soort bouwonderdelen een ijsvogelwand.

Na de realisatie van de ijsvogelwand in 2004 in het deel van de visvijver waar niet gevisd mag worden (paaiplaats), heeft in deze wand vrijwel jaarlijks een Ijsvogel gebroed.

In de wand zitten vijf nestgaten, elk jaar worden enkele nestgaten schoon gemaakt en weer gevuld met zand. In de wand heeft in 2016 ook een vervolgbroedsel plaatsgevonden.

De soort gebruikt vooral de 'bypass-beek' als foeragegebied.

Spechten

Zoals eerder boven is aangehaald, staat in het bos een aantal afgestorven dikke eiken.

Deze elementen geven aan spechten het belangrijkste bestanddeel voor hun broedgebied.

Vier spechtensoorten hebben dan ook 't Turkaa verkozen tot hun broedgebied, hetgeen redelijk veel is voor een tamelijk klein bos.

Een vijfde soort, de Middelste bonte specht, heeft in de twee voorgaande jaren zijn roep in 't Turkaa laten horen. In 2016 is de soort niet gehoord.

Zwarte specht

De Zwarte specht is een geheimzinnige bosvogel met een teruggetrokken levenswijze. Kan elk jaar een nieuw nest uithakken in dikke loofbomen. Zo biedt de Zwarte specht nestgelegenheid voor bosuilen en vele andere holenbroeders. Ze zijn schuw en vliegen snel weg zodra ze een mens waarnemen, of ze wippen naar de andere kant van de boom om uit het zicht te blijven. De roffel van de Zwarte specht is langzamer, langer en zwaarder dan de Grote bonte specht.

Door de grote, ovale ingang, is het nest te onderscheiden van de nestholten van andere spechten.

Groene specht

Groene spechten roffelen nauwelijks. Hun kenmerkende 'lachende' roep is daarentegen gemakkelijk herkenbaar en draagt ver.

Tijdens strenge en vooral sneeuwrijke winters hebben groene spechten moeite om aan genoeg mieren te komen, want mieren zijn namelijk hun voornaamste voedselbron.

Open plekken in een bos zijn daarom voor deze soort belangrijke voedselgebieden.

Grote bonte specht

Deze soort is de meest algemene specht van Nederland, zo ook in 't Turkaa. In het bos zijn het relatief onopvallende vogels, die in het voorjaar hun aanwezigheid verraden door hun roffel en het hele jaar door hun roep. Zowel mannetjes als vrouwtjes roffelen op takken om hun territorium en paarband te versterken. Grote bonte spechten hakken in bomen hun nestholte uit, met een rond gat als ingang. Ze hebben daarvoor een voorkeur voor zachte houtsoorten, zoals berken.

Kleine bonte specht

De Kleine bonte specht is de kleinste specht in Nederland, niet veel groter dan een Huismus. Hij zit vaak op takken van grote loofbomen. In het voorjaar is hij het beste te vinden door zijn kenmerkende roep en zijn roffel, die zachter en sneller klinkt dan die van andere spechtsoorten en langer wordt aangehouden.

Zangvogels

Spreeuw

Broeden in oude spechtengaten, ze lijken voorkeur te hebben aan open aanvliegroutes naar aangrenzende cultuurgronden waarin ze hun voedsel zoeken.

Kraaiachtigen

Gaai

Tijdens de broedtijd gedragen gaaien in hun territorium zich heimelijk. In die tijd kunnen ze vooral opgemerkt worden door alarmering van kleine zangvogels, wanneer een Gaai hun territorium binnenkomen. Naast allerlei insecten voeren gaaien, als ze de kans krijgen, hun jongen ook met ander eiwitrijk voedsel zoals eieren en/of jonge zangvogels. In de herfst vallen gaaien in het bos meer op, want dan zijn ze dagen bezig met het verzamelen van o.a. eikels, die ze in het bos verstoppen om gedurende de winter over extra voedsel te beschikken. Gaaien zijn in Nederland hoofdzakelijk standvogels, wat inhoudt dat we in het voorjaar waarschijnlijk dezelfde gaaien zien als die in de winter.

Kauw

In tegenstelling tot gaaien, bouwen kauwen geen nest in een boom maar in een holte, het zijn namelijk holenbroeders. Oude spechtengaten zijn daardoor in een bos geschikte broedplaatsen. Omdat kauwen koloniebroeders zijn, zoeken ze gezelschap op van soortgenoten. Naast voedselaanbod is het aantal geschikte nestholten op korte afstand van elkaar bepalend voor het aantal broedparen.

Zwarte kraai

Deze soort is solitair en heeft graag een vrije aanvliegroute naar het nest toe. Daarom broedt een Zwarte kraai graag in een vrijstaande boom. In dit geval lagen de territoria aan de rand van het bos. In principe blijven zwarte kraaien het hele jaar in of in de buurt van hun territorium.

Winterkoning

Zo klein als de vogel is, zo luid kan hij van zich laten horen. Met 28 territoria is het één van de meest voorkomende broedvogel in 't Turkaa. Winterkoningen vertoeven het liefst in struikgewas laag bij de grond. De veel voorkomende braamvegetatie in dit bos vormt voor deze soort vele geschikte nestgelegenheden.

Heggemus

Deze soort kan vooral geïnteriseerd worden door zijn heldere en melodieuze zang in de nawinter, wanneer vrijwel andere vogelsoorten nog niet zingen. De takkenhopen die door bosonderhoud recentelijk zijn opgeworpen, blijken een goede nestgelegenheid aan deze soort te bieden.

Kleine karekiet

Vrij laat in de lente komen vanuit hun overwinteringsgebied in Afrika, de karekieten aan in hun broedgebied. De soort is hoofdzakelijk gebonden aan overjarige rietvelden, cq rietstroken. Langs de visvijver worden tegenwoordig jaarlijks enkele rietkragen niet gemaaid, waardoor nestgelegenheid voor deze soort ontstaat.

Zwartkop

Voor hun broedgebied heeft de soort een voorkeur voor loofbossen met een rijke ondergroei van vooral bramen. In 't Turkaa komt deze combinatie in ruime mate voor, wat tot gevolg heeft dat de soort in 't Turkaa goed vertegenwoordigd is.

Grasmus

De zang van deze in West-Afrika overwinterende soort is vanaf de tweede helft van april in zijn broedgebied te horen. Ze worden tot de 'struweelvogels' gerekend, wat inhoudt dat ze graag broeden in lintvormige landschapselementen, zoals met struiken begroeide bermen, kleinschalig boerenland met (bramen)struiken begroeide perceelranden, open plekken met (braam)opslag. De aanwezigheid van een verhoogde zangpost is daarbij wel belangrijk. Op twee plaatsen in 't Turkaa blijken voldoende biotoopeisen voor deze soort aanwezig te zijn geweest.

Fitis

Uiterlijk lijkt de Fitis sprekend op de Tjiftjaf, maar de zang van beide soorten is onmiskenbaar, waardoor geen vergissingen hoeven op te treden. De Fitis is een grondbroeder in liefst halfopen landschappen met voldoende opslag. Het territorium is dan ook aan de bosrand gelokaliseerd. In juli kan de soort al naar zijn overwinteringsgebied vliegen, dat in Afrika ten zuiden van de Sahel ligt.

Tjiftjaf

De Tjiftjaf heeft een voorkeur voor oudere loofbossen met een rijke ondergroei van struikgewas. 't Turkaa voldoet blijkbaar goed aan deze eisen, wat te zien is aan het voorkomen van de soort in 't Turkaa. Op geluid is de soort makkelijk te herkennen, hij roept met een beetje fantasie steeds zijn eigen naam.

Goudhaan

De Goudhaan wordt beschouwd als Europa's kleinste vogel. De soort is vooral gebonden aan naaldbossen met sparren, waar ze vooral in de boomtoppen huis houden. In 't Turkaa komen deze bomen als groep op enkele plaatsen voor. De stippen op de verspreidingskaart staan daarom ook op dezelfde plekken waar in het bos Fijnspar en Douglasspar staan. Hun aanwezigheid wordt meestal verraden door hun korte zang of roepjes, die bestaan uit hoge tonen. Voor oudere mensen zijn die hoge tonen helaas minder goed te horen. Mogelijk is de soort daardoor iets onderteld.

Roodborst

Deze kleine bruine vogel met kenmerkende orangerode borst en aangezicht, valt vooral op door zijn zang die uit heldere tonen bestaat. Meestal brengen ze in het seizoen 2 broedsels voort. De broedvogelpopulatie roodborsten in Nederland is deels standvogel, een ander deel trekt in de herfst weg richting Spanje en Portugal. Het deel dat in Nederland blijft, krijgt gezelschap van soortgenoten uit Noord- en Oost-Europa, wat inhoudt dat waargenomen roodborsten in het winterhalfjaar, afkomstig kunnen zijn van broedgebieden elders in Europa.

Met 22 vastgestelde territoria is het één van meest voorkomende broedvogels van 't Turkaa.

Lijsters

Merel

De soort was zo'n honderd jaar geleden een zeldzame schuwe bosvogel, nu is het de meest algemene broedvogel van Nederland. Bij iedereen is de Merel bekend door vooral zijn welluidende zang, die vanaf maart tot in juli bij het aanbreken van de dag en in de schemer van de avond te horen is. In de bebouwde kom is de Merel al gauw een broedvogel van een grote tuin waar dichte vegetatie staat om daarin zijn nest te bouwen. In 't Turkaa zijn de territoria van merels meer aan de randen van het bos te vinden, dit kan er mee te maken hebben dat merels graag hun voedsel (regenwormen) zoeken in weilanden cq grasvelden.

Zanglijster

Zanglijsters vallen door hun bruine verenpak en schuwheid in het bos niet zo op. Des te meer valt de soort op door zijn heldere en melodieuze zang waarvan de korte strofen, meestal drie keer, worden herhaald. Zanglijsters zoeken in het bos graag hun voedsel op open plekken, zoals paden, of op grasvelden grenzend aan het bos. In 't Turkaa lijkt hun keus voor hun broedplek, net zo als bij merels, dan ook meer aan de randen te liggen. Bekend is dat een deel van hun voedsel uit huisjesslakken bestaat. Deze slakken worden op een hard voorwerp stuk geslagen, om bij de inhoud te komen. Op één plaats is in 't Turkaa zo'n 'lijstersmidse' gevonden.

Grote lijster

Al vroeg in het jaar, vanaf januari en soms zelfs op een zonnige dag in december, is zijn zang al te horen. Een kort merelachtige zang, die in het topje van een hoge boom ten gehore wordt gebracht. Het zijn schuwe bosvogels, die hun nest hoog in loofbomen maken. Ook deze lijsterachtige foerageert graag op weilanden waar vooral naar regenwormen wordt gezocht.

Mezen

Matkop

Deze soort vindt men het meest in open en wat vochtiger bossen bestaande uit 'zachthoutsoorten'. In dode, deels verrotte boomstammen pikken ze hun nestholte uit. In 't Turkaa werden de nesten in oude afgeknakte berken gemaakt. De soort staat op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels, omdat de soort in de laatste decennia erg achteruit is gegaan en nu een kwetsbare status heeft. Een Rode lijstsoort heeft geen officiële juridische status, maar in de praktijk heeft het wel een belangrijke signaleringsfunctie. Matkoppen zijn echte standvogels die het jaar rond in hun broedgebied verblijven.

Kuifmees

Evenals matkoppen zijn kuifmezen ook hoofdzakelijk standvogels. Hun territoria zijn te vinden in naaldbossen. Hoog in de kruinen van naaldbomen zoeken ze voor de wandelaar vaak ongemerkt naar voedsel, totdat ze hun kenmerkend ratelroepje laten horen. Kuifmezen zijn holenbroeders, het vrouwtje hakt in vooral zachte dode berkenbomen een nestholte uit. Ook worden verlaten muizenholten verkozen tot broedplek. Waar in 't Turkaa naaldbomen staan, vindt men hun territoria.

Pimpelmees

In tegenstelling tot de twee bovengenoemde mezensoorten, zijn pimpelmezen in het bos vaker te zien omdat ze in de lagere regionen van het bos naar voedsel zoeken. Door hun geringe gewicht kunnen ze hangend aan de uiteinden van de dunste twijgjes nog hun voedsel vinden. Ook hun zang, dat klinkt als een rinkelend belletje, verradt hun aanwezigheid. Pimpelmezen broeden in bestaande boomholtes.

Zwarte mees

Deze kleinste mezensoort is net als de Kuifmees alleen te vinden in naaldbossen. Zwarte mezen vooral in sparrenbossen. In de bovenste lagen zoeken ze naar insecten en spinnen. Evenals de andere mezensoorten schakelen zwarte mezen in de winter over naar vooral zaden. De zang wordt wel eens vergeleken met een fietspompje. Ook zwarte mezen zijn holenbroeders, zij maken hun nest zelden in een boomholte, maar vaak onder de grond in een holletje tussen de boomwortels. Waar in 't Turkaa douglassparren staan, werd de soort waargenomen.

Koolmees

Deze mezensoort komt in ons land het meest algemeen voor. Met 26 territoria is de Koolmees ook in 't Turkaa de meest voorkomende mezensoort. Het is ook de grootste en de meest bekende mezensoort, mede omdat de vogel niet schuw is en in de winter regelmatig op de voedertafel is aan te treffen. Het is een holenbroeder, die in 't Turkaa vooral gebruik maakt van oude spechtengaten.

Staartmees

Vooraf buiten het broedseizoen zijn staartmezen zeer sociaal, ze bewegen zich dan in groepen, vaak vergezeld met andere mezensoorten, dwarrelend tussen twijgen van bomen en struiken door en roepen ze voortdurend naar elkaar. Door hun uiterlijk als een bolletje met een lange staart, zien ze er aalbaar uit. In tegenstelling tot de andere mezensoorten maken ze een eigen nest dat kunstig bolvormig gevlochten is en geheel met korstmossen wordt bedekt. In dicht struikgewas is het nest daardoor erg goed gecamoufleerd.

Boomklever

In een bos waar boomklevers aanwezig zijn, worden ze door hun luidruchtige zang en roep niet gauw gemist. Hun territoria zijn te vinden in soortenrijke oudere loofbossen met open plekken. 't Turkaa voldoet op verschillende locaties aan deze eisen. Het is de enige vogelsoort die naar boven en naar beneden tegen stammen op kan klimmen. Tussen de schorsnaden en spleten zoeken ze hun voedsel. Ze broeden vaak in oude spechtennesten waar ze de nestingang met een mengsel van modder en speeksel zodanig dicht metselen, zodat ze er zelf net doorheen kunnen gaan. Grotere vogelsoorten en predatoren worden zo buiten de deur gehouden. Boomklevers verblijven het gehele jaar in hun territorium.

Boomkruiper

Evenals de Boomklever vindt de Boomkruiper zijn voedsel op boomstammen, alleen klimt deze soort in een spiraal langs de stam omhoog, nooit omlaag. Vliegend naar de volgende boom begint hij onderaan de stam met zijn voedseltocht. Met zijn pincet-dunne en iets gekromde snavel peutert hij insecten en spinnen uit de schorsnaden. In 't Turkaa is gezien dat ze hun nesten maken onder los hangende stukken schors.

De zang bestaat uit een vijftal hoge tonen die eindigen in een kort trillertje.

De soort blijft het gehele jaar in hetzelfde gebied

Vinken

Vink

De vink is een algemene broedvogel in ons land. In de broedtijd is de dichtheid het hoogst in bosrijke gebieden, waar veel oude bomen staan. In 't Turkaa is dit ook te zien, want in het jonge bos langs de 'bypass' in het noorden, is geen territorium waargenomen

De kenmerkende zang (vinkenslag) wordt al vroeg in het jaar gehoord en is vaak de hele dag te horen. Naast zijn zang valt het mannetje door zijn verenkleed op. Het vrouwtje lijkt wat op een mus, maar beide hebben opvallende witte schouders en witte buitenste staartpennen die bij wegvliegen duidelijk opvallen.

Het kunstig gemaakte nest is van buiten met mos bekleed en ligt goed verborgen vaak in een takvork. Vinken zijn zaadeters, wat aan de kegelvormige snavel te zien is. In de broedtijd worden de jongen hoofdzakelijk gevoerd met eiwitrijk voedsel dat vooral uit insectenlarven bestaat.

De meeste Nederlandse vinken zijn standvogels, maar een deel van onze vinken trekt over grote of minder grote afstand weg naar het zuiden om daar te overwinteren. Vinken die in het noorden en noordoosten van Europa broeden, trekken vanaf september tot in november over ons land naar het zuiden van Europa. Een deel daarvan verblijft gedurende de winter in ons land, wel is hun verblijf dan afhankelijk van wel of geen vorstperiode.

Goudvink

Goudvinken hebben een gevarieerde biotoopkeus, ze nestelen zowel in droge bossen (met dichte struiklaag), als in jonge sparrenaanplant.

Het mannetje heeft een opvallende rood-oranje onderzijde, maar je bemerkt hem vooral door zijn zacht fluitend roepje.

Groenling

De Groenling is vooral een bewoner van bosranden en zoomvegetatie met voldoende dichte struiken. Groenlingen eten zaden, in hun stevige snavel trillen ze al ronddraaiend de vrucht uit de schil.

In de herfst zijn ze in goepsverband vaak te vinden op hondsroos en rozebottel. In het verenpak zijn allerlei tinten tussen groen en geel terug te vinden.

Hun kenmerkende zang bestaat uit een trillend fluitje dat eindigt met een nasale schelle uithaal.

Andere vogelsoorten

Andere vogelsoorten die tijdens de broedperiode in 't Turkaa zijn gezien of gehoord, maar geen geldige 'SOVON-criteria' hadden voor territoriaal gedrag:

Aalscholver, Blauwe reiger, Havik, Kokmeeuw, Boerenzwaluw, Oeverzwaluw, Witte kwikstaart, Bonte vliegenvanger, Ekster, Wielewaal.

Evaluatie

Een wetmatigheid in de natuur luidt: hoe kleiner een bos, des te kleiner is de kwantiteit (het aantal vogels) en de kwaliteit (het aantal broedvogelsoorten) van vogels.

Ondanks dat 't Turkaa een relatief klein bos is, is het aantal waargenomen vogelsoorten en hun aantallen redelijk groot te noemen.

Naar verwachting zal de omvorming van 't Turkaa naar 'natuurbos' metertijd meer bijzondere soorten gaan opleveren. Nu lijkt dit bijvoorbeeld al te gebeuren door het laten staan of laten liggen van dode bomen. Hierdoor ontstaat een specifiek insectenspectrum, dat gunstig blijkt uit te vallen voor het redelijke grote spechtenbestand dat in 't Turkaa aanwezig is. Op hun beurt zorgen spechten voor nestgelegenheid voor weer andere holenbroeders.

Uiteindelijk zal in dit betrekkelijk kleine bos verschillende ecotopen naast elkaar gaan ontstaan, zoals loofbos, laaglandbeek, open plekken, schraal hooiland, poelen. Nieuwe organismen zullen daardoor in het gebied verschijnen. Interactieve uitwisseling van allerlei organismen in en tussen de verschillende ecotopen zullen de biodiversiteit in 't Turkaa moeten gaan vergroten. Al met al een lonkend toekomstperspectief.

Door vlak voor de omvorming naar een 'natuurbos' inventarisaties in het bos uit te voeren, kan men later meten in welke mate de natuur op de veranderingen heeft gereageerd.

Deze inventarisatie is daar één van.

Bijlagen:

- 1: kaarten per vogelsoort met waargenomen territoria
- 2: waargenomen territoria Eekhoorn
- 3: waargenomen andere diersoorten

Bijlage 1

Wilde eend

Soepeend

Sperwer

Buizerd

Fazant

Meerkoet

Waterhoen

Holenduif

Houtduif

Koekoek

Bosuil

Ransuil

IJsvogel

Zwarte specht

Groene specht

Grote bonte specht

Kleine bonte specht

Spreeuw

Gaai

Kauw

Zwarte kraai

Winterkoning

Heggenmus

Kleine karekiet

Zwartkop

Grasmus

Fitis

Tjiftjaf

Goudhaan

Roodborst

Merel

Zanglijster

Grote lijster

Matkop

Kuifmees

Pimpelmees

Zwarte mees

Koolmees

Startmees

Boomklever

Boomkruiper

Vink

Goudvink

Groenling

Bijlage 2

Eekhoorn

Eekhoorns leven doorgaans door het jaar heen solitair. Een manier om het aantal eekhoorns in een bosgebied te inventariseren, is het tellen van het aantal nesten. In een territorium maakt een eekhoorn meestal 4 tot 6 nesten, die gebruikt worden als slaapnest. Een eekhoornnest is geregeld makkelijk te herkennen, ze zijn bolvormig en zo groot als een voetbal. De buitenbekleding bestaat uit dunne takken, waar de (verdroogde) bladeren nog aan zitten. Meestal worden de nesten dichtbij de stam gebouwd op de plaats waar een tak zich afsplitst van de stam. Eekhoorns zijn dagactieve dieren, die zich 's winters maar enkele uren buiten het nest begeven om de hun in de herfst

aangelegde voedselplaatsen te bezoeken.

Na clustering van de nesten, lijkt het erop dat in 't Turkaa 4 territoria van deze diersoort aanwezig waren. Bekend is dat de territoria in naaldbossen dichter bij elkaar liggen dan in loofbossen. Dit heeft er mee te maken dat in naaldbossen het voedselaanbod (de zaden in dennenappels, cq sparrenkegels) groter en doorgaans altijd aanwezig is. Ondanks de lage waargenomen aantallen territoria, lijkt dit ook in 't Turkaa het geval te zijn.

Bijlage 3

Andere waargenomen diersoorten tijdens broedvogelinventarisatie in 't Turkaa

Zoogdieren (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Konijn (1x), Haas (1x), Eekhoorn (zie bijlage 2), Egel, Mol, Dwergspitsmuis, Rosse woelmuis, Bosmuis, Watervleermuis (vliegend boven visplas), Dwergvleermuis, Laatvlieger (beide soorten gedetermineerd met batdetector), Gewone grootoorvleermuis, Franjestaart (beide soorten aanwezig in kelder-winterverblijf), Woelrat, Ree (1x)

Amfibieën (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Gewone pad, Bruine kikker, Groene kikker (spec)

Vissen

Visbemonstering op 27-10 tbv Ravon bij uitstroom van de 'bypass' in de Reusel:

Bermpje, Kleine modderkruiper, Ruisvoorn, Blankvoorn, Riviergrondel, Snoek, Zeelt, Zonnebaars

Ongewervelden

Juffers (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Gewone pantserjuffer, Houtpantserjuffer, Vuurjuffer, Lantaarntje, Watersnuffel, Blauwe breedscheenjuffer, Bosbeekjuffer, Weidebeekjuffer.

Libellen (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Bruine glazenmaker, Grote keizerlibel, Beekrombout, Smaragdlibel, Viervlek, Platbuik, Gewone oeverlibel, Bruinrode heidelibel.

Dagvlinders (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Zwartsprietdikkopje, Groot dikkopje, Koninginnepage, Groot koolwitje, Klein koolwitje, Klein geaderd witje, Kleine vuurvlinder, Boomblauwtje, Icarisblauwtje, Daggauwoog, Distelvlinder, Atalanta, Kleine vos, Landkaartje, Bruin zandoogje, Oranje zandoogje, Hooibeestje, Bont zandoogje

Nachtvlinders: (niet vlakdekkend geïventariseerd, loksmeersel, lamp + laken):

Agaatvlinder (smeer), Braamvlinder (smeer + licht), Gevlekte zomervlinder, Kleine zomervlinder, Witte tijger, Zwarte-c-uil, Variabele spikkelspanner, Gewone spikkelspanner, Vierkant-vlekuil, Bruine breedvleugeluil, Boogsnuituil, Gestreepte rietuil, Grote spikkelspanner, Huismoeder, Avondrood

Sprinkhanen (niet vlakdekkend geïventariseerd):

Sikkelsprinkhaan, Grote groene sabelsprinkhaan, Boomsprinkhaan, Zeggedoorntje, Bruine sprinkhaan, Krasser